

Ігор Мельничук

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА Й КУЛЬТУРНО-ІДЕОЛОГІЧНА ДОКТРИНИ СУЧАСНОЇ РОСІЇ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА СВІТОВУ І РЕГІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

Головним завданням зовнішньої політики будь-якої держави є створення максимально сприятливих зовнішньополітичних умов для вирішення завдань та реалізації остаточної мети своєї внутрішньої політики. Особливості та відмінності у змісті внутрішньої політики держави багато в чому визначають основи її зовнішньополітичного курсу. Водночас, варто зауважити, що ця залежність далеко не завжди має лінійний характер. На деяких історичних етапах взаємозв'язок між внутрішньою та зовнішньою політикою через різні причини може ставати досить слабким, а інколи і взагалі непомітним.

Чим більша та могутніша держава, тим ширший і складніший комплекс чинників, які не завжди прямо залежні від внутрішньополітичної кон'юнктури, що може впливати на зміст зовнішньополітичних доктрин і докладених зусиль. Зі зміною світового статусу держави, її ресурсів, а також характеру політичної та соціально-економічної системи зазнають змін і її зовнішньополітичні пріоритети. Останнє наразі і відбувається з Росією. Їй, без сумніву, досить непросто суто психологічно через традиції та інерції у сприйнятті навколишнього світу, у небажанні кардинально змінити стереотипи свого державного мислення та зовнішньополітичні пріоритети, які були сформовані ще в радянську епоху. Це стає ще більш зрозумілим, якщо зважити на той факт, що у складі СРСР Росія була стрижнем та основою держави і її політики, а більшість нинішніх російських політиків – вихідці з тієї епохи.

Росія, яка взяла на себе роль правонаступниці та спадкоємиці Радянського Союзу, його зобов'язань та прав на зовнішньополітичній арені, одержала у спадщину від попередньої держави дуже малі частки колишніх радянських позицій у різних частинах світу. За час, який пройшов після розпаду СРСР, Росія

на міжнародній арені опинилася в ситуації, коли формування геостратегії сучасного світу визначається в основному і головним чином з Вашингтона, Брюсселя, Пекіна і лише номінально, символічно – з Москви. Причини істотного зменшення ваги та ролі Росії у світі більш ніж очевидні. Перш за все, це, безумовно, серйозне зменшення економічного та військового потенціалу Росії. Крім того, це порушення колишнього військово-стратегічного балансу на користь США і НАТО, що прискорило перехід світопорядку від двополусної до однополусної схеми. Змінилася і сама зовнішньополітична концепція Росії, керівництво якої на рубежі тисячоліття вважало збереження своїх військово-політичних позицій у світі у їх попередньому, радянському вигляді недоцільним (за геополітичними і світоглядними уявленнями) та неможливим (за економічними причинами). Ситуація докорінно почала змінюватися наприкінці першого десятиліття XXI століття, а особливо після повторного приходу В. Путіна на президентську посаду у травні 2012 р.

Значні зміни військово-політичної ситуації в останнє десятиліття змусили всі провідні держави світу переглянути свої військово-доктринальні погляди й внести до них кардинальні зміни. Відповідно до цієї тенденції у Росії також була прийнята нова Воєнна доктрина.¹ У ній знайшло відображення розуміння того факту, що у цей час військово-політична ситуація у світі розвивається під впливом двох основних суперечливих тенденцій. З одного боку, подолання глобального військового протистояння, оздоровлення міжнародної обстановки і, як наслідок, зниження ймовірності розв'язання великомасштабної війни, насамперед ядерної. З іншого боку, прагнення США забезпечити собі домінуючі позиції у світі, а також боротьба за перерозподіл сфер впливу між державами, що претендують на регіональне лідерство, збереження безпеки виникнення й експансії військових конфліктів локального масштабу, використання військової сили для вирішення суперечливих проблем.

Воєнна доктрина Російської Федерації (далі РФ) зпоміж специфічних загроз відзначає конфлікти у прикордонних регіонах, а основними формами використання збройних сил визначає миротворчі операції. Доктрина допускає розміщення військ за межами національної території, а також ведення бойових дій на території союзних держав з метою розгрому агресора. Пріоритетного значення у співробітництві у військово-політичній та військово-економічній сферах надається країнам СНД. Зокрема, затверджена у лютому 2010 р. військова доктрина Росії вважає загрозою для національних інтересів РФ розширення НАТО

¹ Военная доктрина Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации 5 февраля 2010 г. [online: < http://www.kremlin.ru/ref_notes/461>, cit. 2014-07-21].

на Схід і зміцнення зв'язків між альянсом та пострадянськими державами. З цієї причини Росія, наприклад, виступає проти тісних зв'язків Грузії з НАТО та її членства в альянсі, здійснюючи таким чином відкритий тиск і вплив на інтереси країн кавказького регіону. Пункти цієї доктрини пов'язані з тим, що Росія надає перевагу посиленню Організації Договору колективної безпеки, вказуючи на те, що російські військово-політичні пріоритети залишаються незмінними.² Загострення відносин між Росією та США, яке спостерігається упродовж 2014–2015 рр. привело до того, що Радою безпеки РФ 5 липня 2014 р. було прийнято рішення уточнити деякі положення воєнної доктрини РФ. Внесені до документа зміни були схвалені на нараді Ради безпеки РФ 19 грудня 2014 р., і Президент РФ увів у дію нову воєнну доктрину держави.³ Аналіз документа та його порівняння з аналогічною доктриною зразка 2010 р. свідчить про переоцінку Кремлем загроз національній безпеці, перебільшення воєнних загроз, поєднання наступальних та оборонних елементів тощо. Кардинально змінена оцінка ситуації у світі на сучасному етапі. Якщо у попередній редакції документа було виділено 11 загроз, то автори нової доктрини акцентують увагу вже на 14 основних загрозах безпеці РФ. На перше місце серед них винесено збільшення силового потенціалу Північноатлантичного альянсу, наближення його інфраструктури до російських кордонів. Важливо наголосити, що у воєнній доктрині 2010 р. НАТО згадано як організацію, з якою Росія може співпрацювати для «зміцнення системи колективної безпеки»,⁴ а в нинішньому документі згадки про подібну співпрацю немає. З тексту нової доктрини випливає, що НАТО – головний геополітичний супротивник. Також не згадується і про США. Нова редакція воєнної доктрини передбачає і зворотню реакцію РФ на події, які відбуваються. Уперше у документі з'явилося положення про правомірність застосування сили для перешкодження агресії проти РФ та її союзників, а також для захисту своїх громадян, які перебувають за межами країни. Напад або вияв агресії на адресу союзних держав та держав-членів ОДКБ (Організація договору про колективну безпеку) прирівнюється до нападу на РФ. Ядерна зброя може бути застосована у відповідь на атаку з використанням ядерного потенціалу або інших видів зброї масового знищення,

² Там же.

³ Военная доктрина Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации 26 декабря 2014 г. [online: < <http://www.rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.htm>>, cit. 2015-07-21].

⁴ Военная доктрина Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации 5 февраля 2010 г. [online: < http://www.kremlin.ru/ref_notes/461>, cit. 2014-07-21].

а також у випадку агресії з застосуванням звичайного озброєння, коли під загрозою поставлено саме існування Російської держави. У цьому контексті хотілося б звернути увагу на один момент, на якому наголосив відомий російський експерт, провідний науковий співробітник Інституту системного аналізу Російської академії наук А. Піонтковський. У документі передбачалося записати, що Росія готова застосувати ядерну зброю у регіональних і навіть локальних конфліктах.⁵ Але зрештою здоровий глузд переміг і в новій військовій доктрині формулювання залишилося попереднім. Попри те, що нова редакція Військової доктрини зазначає про зниження ймовірності розв'язання проти РФ повномасштабної війни, оскільки Росія володіє ядерною зброєю, у Кремлі вважають, що на окремих напрямках воєнної небезпеки для РФ посилюються.

Автор статті поділяє думку директора аналітичної групи Da Vinci AG А. Бароніна, який наголошує: якщо у 2010 р. Москва відзначала послаблення ідеологічної конфронтації, зниження рівня економічного, політичного та військового впливу одних держав (груп держав) і союзів та зростання впливу інших держав, які претендують на світове домінування, то у 2014 р. підкреслено посилення глобальної конкуренції, напруженість у різних сферах міждержавної та міжрегіональної взаємодії, суперництво ціннісних орієнтирів та моделей розвитку, нестійкість процесів економічного та політичного розвитку.⁶ У версії 2014 р. також з'явилася теза про поетапний перерозподіл впливу на користь нових центрів економічного зростання та політичного тяжіння. Як заходи по стримуванню та запобіганню воєнних конфліктів Росія розглядає розширення кола держав-партнерів, у тому числі членів БРІКС, ОДКБ, СНД, ОБСЄ та ШОС, а також взаємодії з Абхазією та Південною Осетією (це новий пункт доктрини).⁷

Варто звернути увагу і на той факт, що у Доктрині 2014 р. додано пункт про тенденції зміщення воєнних небезпек та військових загроз в інформаційний простір та внутрішню сферу РФ (тут не залишено без уваги жорсткий контроль влади над медіа-простором РФ), зокрема про інформаційні загрози, пов'язані з діяльністю іноземних медіа та інформаційних мереж. Зважаючи на це, рекомендовано провести відповідні зміни у російській політиці, спрямовані на посилення контролю та обмеження доступу до антиросійських інформаційних

⁵ Піонтковський, А., *План Путина провалився* [online: < <http://ru.tsn.ua/analitika/vy-gotovy-umeret-za-narvu-403098.html>>, cit. 2015-08-22].

⁶ Баронін, А., *Что означает новая Военная доктрина РФ?* [online: <<http://www.unian.net/politics/1027585-cto-oznachaet-novaya-voennaya-doktrina-rf.html>>, cit. 2015-08-22].

⁷ Военная доктрина Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации 26 декабря 2014 г. [online: < <http://www.rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.htm>>, cit. 2015-07-21].

ресурсів на території РФ. Таким чином, можна констатувати, що керівництво РФ високо оцінює зовнішню загрозу дестабілізації внутрішньополітичної ситуації у країні з використанням інформаційних ресурсів для провокації масових протестів, а також розв'язання локальних конфліктів для дестабілізації ситуації у суміжних з територією РФ районах.

Нові підходи Росії до визначення свого ставлення до регіональних конфліктів, що не створюють безпосередньої загрози її національним інтересам і безпеці, були інституціоналізовані у затвердженій 15 травня 2009 р. президентом РФ *Стратегії національної безпеки Російської Федерації до 2020 року*, яка, поряд із *Основним законом*, стала головним директивним документом для всіх органів державного управління, які відповідали за вирішення комплексу питань, що стосувалися внутрішньої і зовнішньої безпеки держави. Можна припустити, що причинами розроблення та прийняття *Стратегії...* були такі: 1) загострення міждержавних суперечностей, пов'язаних з нерівномірністю їх розвитку та поглиблення розриву між рівнями добробуту держав; 2) вразливість усіх членів міжнародного співтовариства перед обличчям нових викликів та загроз; 3) зі зміцненням нових центрів економічного зростання та політичного впливу складається якісно нова геополітична ситуація, пов'язана з вирішенням чинних проблем та врегулюванням кризових ситуацій на регіональній основі без участі нерегіональних сил; 4) недосконалість правових інструментів та механізмів, які створюють загрозу забезпеченню міжнародної безпеки.

У *Стратегії національної безпеки до 2020 р.*, зазначено, що «Росія буде прагнути розвивати потенціал регіональної та субрегіональної інтеграції та координації на просторі держав-учасниць СНД. При цьому ОДКБ розглядається як головний міждержавний інструмент, покликаний протистояти регіональним викликам та загрозам військово-політичного та військово-стратегічного характеру, включно до боротьби з незаконним обігом наркотиків та психотропних речовин».⁸ Щодо стратегії національної безпеки Росії на пострадянському просторі зауважимо, що тут у Росії принцип силового невтручання у кризові ситуації поступається своїм місцем принципу активних дій, причому, за потреби, і силових, що ми на сучасному етапі і спостерігаємо під час так званої російсько-української «гібридної війни».

Ще один стратегічний документ – *Концепція зовнішньої політики РФ* – відзначає необхідність формування поясу добросусідства по периметру російських кордонів, сприяння запобіганню конфліктів на прилеглих територіях. Відносини

⁸ Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 г. [online: <<http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>>, cit. 2014-07-22].

з країнами СНД виділені у якості пріоритетного напрямку зовнішньої політики. Відзначається бажання та необхідність військово-політичної співпраці та взаємодії у сфері інтеграції та безпеки. Відповідно до нової *Концепції зовнішньої політики РФ* від 12 лютого 2013 р. Росія заявила про намір усебічно розвивати ОДКБ у якості ключового інструменту підтримки стабільності та забезпечення безпеки на просторах СНД, роблячи акцент на адаптації ОДКБ як багатофункціональної інтеграційної структури до ситуації, яка змінюється, на надійному забезпеченні здатності держав-членів ОДКБ до своєчасних та ефективних спільних дій, на перетворенні ОДКБ у стрижневий інститут забезпечення безпеки у зоні її відповідальності.⁹

Загалом, якщо порівняти концепцію зовнішньої політики з документами, які були прийняті у попередні роки, то її зміст мало змінився, адже чимало положень, про які згадувалося впродовж першого десятиліття ХХІ ст., у ній збережені. Однак у нинішній концепції, на нашу думку, більш чітко вибудована система пріоритетів російської зовнішньої політики. Перш за все це стосується взаємин з країнами пострадянського простору. Подібні міркування висловлює і відомий російський експерт Ф. Лук'янов, який зазначає, що у цій концепції важливість співпраці з державами СНД прописана більш чітко з погляду зовнішньополітичних пріоритетів. Зокрема, виділено необхідність зміцнення Євразійського союзу, всесторонніх зв'язків на пострадянському просторі, з чого російський науковець робить висновок, що «у балансі російського підходу до глобальних та регіональних проблем вирізняється відносинами з найбільш близькими сусідами».¹⁰

На нашу думку, важливим у цій концепції є положення про те, що світ у сьогоднішніх умовах є досить нестабільним та непередбачуваним. Це, з одного боку, накладає певні обмеження на зовнішню політику, а з іншого – підвищує можливі ризики. У зв'язку з цим, у документі чітко виражено те, що прорахувати та передбачити можливі ризики стає досить важко, а інколи майже неможливо. У цих умовах особливо важливими стають базові речі, які належать до кожної держави. Зокрема йдеться про поняття «національної ідентичності». Від стабільності формулювання та чіткості цієї проблеми багато у чому залежить сучасна глобальна безпека. В останній редакції концепції зовнішньої політики

⁹ Концепция внешней политики Российской Федерации. Утверждена Президентом Российской Федерации В. В. Путиным 12 февраля 2013 г. [online: <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/newslines/6D84DDEDED7DA644257B160051BF7F>, cit. 2014-07-22].

¹⁰ Лукьянов, Ф., *Комментарий* [online: <<http://www.rg.ru/2013/02/15/politika-site.html/>>, cit. 2014-07-22].

РФ чітко зазначено, що світ постає місцем взаємодії, а можливо, і зіткнення та конкуренції різноманітних національних ідентичностей. Саме цей момент і відрізняє нинішній підхід російської зовнішньої політики від того, що було раніше. Упродовж тривалого часу російська дипломатія та російська влада робили ухил на прагматизм: якомога менше ідеології, якомога більше конкретних справ та інтересів. На сучасному етапі відбувається своєрідне переосмислення підходів. Так, прагматизм, як зауважує Ф. Лук'янов, це справді важливо, але без ціннісної, ідейної основи зовнішня політика розвиватися не може.¹¹ Водночас питання формування яких-небудь конкретних принципів такої ідентичності залишаються відкритими. Поки що позначено лише її контури та окремі фрагменти. Так, зпоміж нових положень увагу привертає запровадження поняття «м'якої сили», яка практично і є проекцією власної ідентичності на інші держави та решту світу. Значна увага, приділена «м'якій силі», побіжно свідчить про те, що Росія має намір створити свій ідейно-моральний світ, щоб пропонувати його як альтернативу на світовому ринку цінностей.

У цьому контексті одне з центральних місць займає концепція «Русского мира». Історичні корені цієї доктрини закладені ще у 30-і роки XIX ст. Так, 19 листопада 1833 р. майбутній міністр освіти Російської імперії граф Уваров у посланні до царя Миколи I визначив три основні політико-ідеологічні стовпи російської державності: православ'я, самодержавство, народність.¹² Це, як може здатися усім нам, далеке минуле: Російська імперія зникла, після неї на майже сімдесят років постав і зник Радянський Союз з його «войовничим атеїзмом», його народи отримали незалежність – хтось реальну, а хтось – лише формальну. На жаль, нікуди не зникли ці дуже давно визначені ментальні постулати російської влади, які вона вже декілька століть постійно і неухильно реалізовує на просторах імперії та нав'язує «малоросійським» народам.

Поняття «русского мира», хоча і має свою історію, про яку ми вже згадували, однак до активного суспільного російського дискурсу було запроваджено лише у 2007 р. у зв'язку зі створенням на початку XXI ст. російською владно-церковною верхівкою (адже історична невід'ємність Російської Православної Церкви від влади є однозначним фактом) однойменного фонду, який одразу був проголошений основним завданням російської церкви. Загалом, на думку

¹¹ Лук'янов, Ф., *Комментарий* [online: <<http://www.rg.ru/2013/02/15/politika-site.html/>>, cit. 2014-07-22].

¹² О некоторых общих началах, могущих служить руководством при управлении Министерством народного просвещения. Доложено Его Величеству 19 ноября 1833 г., in: *Река времен: книга истории и культуры*, Москва 1995, 70–72.

російського науковця І. Зевельова, російська влада сформулювала два можливих підходи щодо цивілізаційної приналежності Росії.¹³ Перший був озвучений тодішнім Президентом РФ Д. Медведєвим у Берліні у червні 2008 р.: «У результаті закінчення „холодної війни“ виникли умови для налагодження взаємовигідної співпраці між Росією, Євросоюзом та Північною Америкою як трьома гілками європейської цивілізації».¹⁴ Водночас Міністр закордонних справ С. Лавров, повторюючи тезу про три гілки, наголосив на тому, що прийняття західних цінностей – це лише один з підходів. За його словами, Росія має розвивати інший підхід, який полягає у тому, що «конкуренція стає глобальною, набуваючи цивілізаційного виміру, тобто, предметом конкуренції стають не лише моделі розвитку, але й ціннісні орієнтири».¹⁵ Влітку 2009 р. С. Лавров, виступаючи у латвійській російськомовній газеті, уже використав поняття «велика російська цивілізація»,¹⁶ яку 3 листопада 2010 р. на IV Асамблеї «Русского мира» патріарх Кірілл визначив як «окрему цивілізацію, не західну і не східну, що протистоїть всім іншим ідеологічно, ментально й етично».¹⁷ Не вдаючись до детального аналізу цієї проблеми, оскільки це не є безпосередньою метою нашої статті, зауважимо, що, на думку автора, ця концепція є витвором російських «неоевразійців», перш за все О. Дугіна, який активно цитує «евразійських» класиків, зокрема П. Савицького, що зображав «Євразію» як «возглавляемый Россией особый культурный мир, внутренне и крепко единый в бесконечном и часто, по видимости, в противоречивом многообразии своих проявлений».¹⁸

Ідеї неоевразійства можна розглядати як геополітичну основу та теоретичне обґрунтування Євразійського Союзу як інтеграційної структури, яка об'єднує

¹³ Зевелёв, И., *Будущее России: нация или цивилизация?* [online: <http://www.globalaffairs.ru/number/n_14037>, cit. 2014-07-24].

¹⁴ Выступление Президента Российской Федерации Д. Медведева на встрече с представителями политических, парламентских и общественных кругов Германии (5 июня, 2008 г.) [online: <<http://news.kremlin.ru/transcripts/320>>, cit. 2014-07-25].

¹⁵ Тезисы выступления Министра иностранных дел России С. В. Лаврова на международном симпозиуме «Россия в XXI веке», Москва, 20 июня 2008 года. [online: <http://www.ln.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/8825DB13898CD2E4C325746E0057BB9E?OpenDocument>, cit. 2014-07-25].

¹⁶ МИД России поздравил газету *Вести Сегодня* и вспомнил о «большой российской цивилизации», 2009 [online: <<http://www.ves.lv/article/88022>>, cit. 2014-07-25].

¹⁷ Слово Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Кирилла на открытии IV Ассамблеи Русского мира *Учитель Русского мира: миссия, ценности* в Москве, 2006 [online: <<http://www.mospat.ru/ru/2010/11/03/news29458/>>, cit. 2014-07-23].

¹⁸ Савицкий, П., *Континент Евразия*, in: [online: <http://litrus.net/book/read/2688/Kontinent_Evrazija?p=10>, cit. 2014-07-24].

пострадянський простір та сусідні регіони. Однак для імплементації у практичну площину ідей євразійської інтеграції повинні бути об'єктивні передумови, визначені економічними, політичними, етнокультурними процесами на пострадянському просторі. Як зауважує російська дослідниця Н. Васильєва, «якщо ще в середині 90-х років минулого століття багатьма керівниками держав СНД та громадською думкою ідея Євразійського Союзу сприймалася, у кращому випадку, як досить віддалена перспектива, то наразі ця ідея починає набувати видимих контурів у практиці співпраці пострадянських держав».¹⁹ Як підтвердження цього можна навести той факт, що восени 2011 р. проект Євразійського Союзу одержав новий практичний поштовх у зв'язку з публікацією тодішнього прем'єр-міністра Росії В. Путіна статті *Новий інтеграційний проект для Євразії – майбутнє, яке народжується сьогодні*²⁰ (2011 р.). Таким чином, спочатку В. Путін, а дещо згодом і лідер провладної політичної партії *Єдина Росія* Б. Грызлов у статті *Майбутнє за нами*²¹ недвозначно наголосили, що створення Євразійського Союзу дозволить Росії стати ще одним світовим полюсом впливу. До речі, планетарна стратегія неоевразійської інтеграції найбільш чітко висвітлена у працях вже згаданого нами О. Дугіна, ідеї якого стали досить популярними в останній час серед російського керівництва. Особливо це стосується сприйняття євразійства в умовах глобалізації як антипода однополярного глобалізму (атлантизму). «Євразійство не просто заперечує однополярну глобалізацію, воно висуває конкурентний і не менш обґрунтований проект багатополлярної глобалізації або альтерглобалізації».²² Таким чином теорія неоевразійства концептуально обґрунтовує ідею інтеграції як єдності у багатоманітності на противагу вестернізаційній, атлантичній (уніфікаторській) інтеграційній системі. Саме це протиставлення Росії та інших держав світу найбільш яскраво знайшло своє вираження у так званій доктрині Путіна, яка свідчить не лише про ситуативні та кризові зміни у сучасній російській зовнішній політиці після приєднання Криму, а є свідченням формування нової зовнішньополітичної доктрини Російської Федерації, яка ставить за мету докорінно змінити чинну систему

¹⁹ Васильєва, Н. – Лагутина, М., *Євразійський союз: стратегія неоевразійської інтеграції* [online: <<http://hvylya.org/analytics/geopolitics/evrazijskij-sojuz-strategija-neoevrazijskoj-integratsii.html>>, cit. 2014-07-23].

²⁰ Путін, В., *Новий інтеграційний проект для Євразії – майбутнє, яке народжується сьогодні* [online: <<http://izvestia.ru/news/>>, cit. 2014-07-25].

²¹ Грызлов, Б., *Будущее за нами* [online: <http://www.ng.ru/ideas/2011-11-15/1_future.html>, cit. 2014-07-25].

²² Дугин, А., *Євразійська ідея в якісному просторі* [online: <<http://evrazia.info/article/1904>>, cit. 2014-07-24].

міжнародних відносин, що була сформована після Другої світової війни. Основні постулати нової доктрини були висловлені В. Путіним в історичній «кримській промові» у Георгіївському залі Кремля 18 березня 2014 р. Автор статті погоджується з відомим російським політиком В. Рижковим, який виділяє 7 основних складників нової доктрини.²³

1. РФ більше не розглядає Захід як партнера, якому можна довіряти. На думку російської сторони, заклики та претензії, висловлені РФ у «мюнхенській промові» 2007 р,²⁴ не були почуті та прийняті Заходом до уваги. Намагаючись знову затягнути Україну до НАТО та ЄС, «західні партнери перейшли межу»,²⁵ оскільки, попри заяви про завершення «холодної війни» та «політику балансу сил», західні держави проводять добре відому усім «політику стримування». Реальна політика Заходу – це обман, прийняття рішень за спиною Росії, експансія. Після розпаду СРСР «Росія відчула, що її не просто обікрали, а пограбували».²⁶ «Водночас, Росія – це самостійний активний учасник міжнародного життя, у неї, як і в інших держав, є національні інтереси, які треба враховувати та поважати».²⁷ З цього часу Росія буде будувати свою політику, пам'ятаючи про все це.

2. Росія не розглядає більше себе як частину європейської, а тим більше, євроатлантичної цивілізації, про що вже було зазначено вище. У Росії зараз намагаються знайти нову ідентичність, яку не так просто сформулювати. Якщо раніше Росія заявляла про те, що у неї особливий вид демократії, спочатку «суверенна»,²⁸ потім «керована», то на сьогодні РФ більше не вірить в універсальні цінності свободи, прав людини і демократії, так, як і в інші універсальні моделі. У цьому контексті наголошується, що російська свідомість занадто вражена європоцентризмом, тобто світоглядною моделлю, яка розглядає західноєвропейську цивілізацію як універсальну та єдинопридатну для всього людства. Особливо це стосується управлінського апарату: не подолавши європоцентризм, не можна розраховувати на повноцінне відродження Російської євразійської цивілізації. На сучасному етапі В. Путін закликає народ згуртуватися навколо

²³ Рижков, В., *Бои без правил, или новая доктрина Кремля* [online: <<http://echo.msk.ru/blog/rizhkov/1292700-echo/>>, cit. 2014-07-25].

²⁴ Выступление В. Путина и дискуссия на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности от 10 февраля 2007 года in: [online: <http://archive.kremlin.ru/appears/2007/02/10/1737_type63374type63376type63377type63381type82634_118097.shtml>, cit. 2014-07-25].

²⁵ Обращение Президента Российской Федерации В. Путина от 18 марта 2014 года [online: <<http://www.kremlin.ru/transcripts/20603>>, cit. 2014-07-25].

²⁶ Там же.

²⁷ Там же.

²⁸ Сурков, В., *Суверенная демократия и «Единая Россия»*. Стратегии России 3 (2006), 5–24.

нової ідеології та політики, стати єдиним організмом. Кожна сильна держава – сама собі система цінностей і сама собі модель управління.

3. На сучасному етапі міжнародне право – це більше не система правил і навіть не система координат. Для підтвердження цієї думки доречно навести висловлювання вже згаданого В. Рижкова, який зауважив, що «міжнародне право – це меню, з якого сильна держава вибирає те, що їй вигідно. Так, для придушення повстання у Чечні використовувався міжнародний принцип захисту суверенітету та територіальної цілісності, а для приєднання Криму – принцип поваги до самовизначення народів».²⁹ Таким чином, сильна Росія має право на захист свого суверенітету, а слабка Україна – ні. Щодо миру варто зауважити, що він забезпечується сильними і впливовими геополітичними акторами на основі балансу їх сил.

4. «Доктрина Путіна» однозначно визначає сферою своєї діяльності пострадянський простір. Як обґрунтування для цього можна навести такі складники російського дискурсу, які набули популярності в останній період – «історична спадщина», «Русский мир», стратегічна безпека Росії. Відзначимо, що суверенітет пострадянських держав у новій доктрині обумовлюється безпосереднім врахуванням інтересів Росії. Тому, як зазначає Президент Росії В. Путін, у випадку втягування нових держав до НАТО та ЄС, спроб розташування військових баз РФ буде «діяти адекватно і відповідно реагувати на наближення військової інфраструктури НАТО до своїх кордонів». За його словами, «не залишаться без уваги розгортання глобальної протиракетної оборони та нарощування запасів стратегічної високоточної зброї».³⁰ Росія вторгненням до Грузії у 2008 р. та анексією Криму у 2014 р. доводить, що готова переходити від дипломатії до прямих дій, серед яких можна виділити такі: внутрішня дестабілізація країни, референдуми у регіонах про відокремлення або приєднання територій, введення військ (офіційно або анонімно у вигляді так званих «ввічливих зелених чоловічків» для ведення «гібридної війни»), підтримка лояльних Кремлю урядів та лідерів. Останні події в Україні свідчать, що тепер на пострадянському просторі держави повинні розуміти, що, у випадку бажання реалізувати свою власну політику, яка йде врозріз російській, вони повинні бути готові до реального протистояння з РФ, у тому числі і до збройного.

²⁹ Рижков, В., *Бои без правил, или новая доктрина Кремля* [online: <<http://echo.msk.ru/blog/rizhkov/1292700-echo/>>, cit. 2014-07-25].

³⁰ Путин, В., *Россия будет адекватно реагировать на расширение инфраструктуры НАТО* [online: <<http://russiatoday.t30p.ru/post/Vladimir-Putin-Rossiya-budet-adekvatno-reagirovatj-na-rasshirenie-infrastrukturi-NATO.aspx>>, cit. 2014-07-26].

Зауважимо, що ще у своїй програмній статті 2012 р. *Росія зосереджується* В. Путін заявив, що Росія буде не тільки підлаштовуватися й виконувати, але і «формує правила гри у світі».³¹

5. Анексія Криму модифікувала головний принцип Вестфальської системи влаштування світу – непорушність територіальної цілісності та державного суверенітету держав. На сучасному етапі цей принцип залишається актуальним лише до сильних держав, які захищені власною армією або військово-політичним блоком (НАТО, ОДКБ). Суверенітет та цілісність слабких держав (перш за все, *failed states*) стають полем гри сильних держав та їхніх блоків. Більше того, нова путінська доктрина пропонує сильним геополітичним гравцям переглянути правила гри і, якщо сильна держава вважає, що її військово-стратегічні, економічні та політичні інтереси піддаються небезпеці – вона має право діяти, втручаючись у внутрішні справи слабких держав, і навіть брати їх під контроль чи забирати їхні території. Для підтвердження цієї тези достатньо навести приклад того, як заступник голови російського парламенту В. Жириновський виступив з «ініціативою розподілу України, запропонувавши віддати Буковину – Румунії, Закарпаття – Угорщині, п'ять західних областей – Польщі, а південно-східні області включити до складу Росії. З цією метою на адресу міністерств закордонних справ названих держав були відправлені відповідні побажання».³²

6. Роль міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, Рада Європи та ін.) практично нівелюється, і в межах їхніх повноважень можна співпрацювати, але лише до того часу, допоки вони не починають заважати захисту національних інтересів. У такому випадку їх варто просто ігнорувати. Водночас російські посадовці, зокрема постійний представник РФ в ООН В. Чуркін, для виправдання своїх дій, неодноразово звертали увагу на США та їх військові операції, які проводилися за межами РФ ООН.³³

7. Останнє положення «нової доктрини В. Путіна» безпосередньо впливає на формування принципово нового балансу сил у світі. Як зазначає російський експерт В. Рижков, сукупна військова, економічна, гуманітарна вага Заходу значно скорочується, а вплив Азії, Латинської Америки, Африки швидко зростає.

³¹ Путин, В., *Россия сосредотачивается – вызовы, на которые мы должны ответить* [online: <<http://izvestia.ru/news/511884>>, cit. 2014-07-25].

³² Жириновский предлагает Польше присоединиться к разделению Украины [online: <http://ipress.ua/ru/news/zhyrynovskyy_predlagaet_polshe_prysoedynitsya_k_razdeleniyu_ukraini_56043.html>, cit. 2014-07-24].

³³ Чуркин критикует отношение ряда стран к террористам в Ираке и Сирии [online: <<http://ria.ru/world/20140624/1013299091.html>>, cit. 2014-07-23].

На цій основі він робить висновок, що незахідні держави (у БРІКС, ШОС тощо) будуть зацікавлені у нових правилах гри, щоб самим грати, ділити та забирати.³⁴

Підсумовуючи, зауважимо, що незважаючи на російські інтеграційні проекти, які вона висуває у своїх програмних документах, – від СНД до Євразійського Союзу, Кремль за 24 роки так і не зміг сформувавши переконливу та безальтернативну логіку інтеграції для пострадянських еліт та суспільств пострадянського простору. Для всіх інтеграційних проектів, запропонованих РФ, характерні принаймні два фундаментальні недоліки: поперше, периферійність в економічній сфері, а подруге, периферійність російських інтеграційних проектів в ідеологічній сфері та ширше – у просторі формування сенсів. Зважаючи на те, що Росія має чимало невирішених територіальних питань, можемо припустити, що вона сама може стати жертвою своєї ж зовнішньої політики на пострадянському просторі та за його межами.

ABSTRAKT

Vojenské, politické a ideologické doktríny současného Ruska a jejich dopad na globální a regionální bezpečnost

Ihor Melnyčuk

Autor zkoumá roli a význam dřívějšího Sovětského svazu v moderních státních dokumentech Ruské federace a hlavních integračních projektech Ruské federace na konci století. V nedávných letech byly klíčové politické dokumenty – vojenská doktrína Ruské federace, koncepty národní bezpečnosti a zahraniční politiky Ruska – významně aktualizovány v souladu s novými nebezpečími a výzvami. Všechny tyto dokumenty jsou však zpravidla prosyceny nostalgií ze ztráty mocného sovětského státu a namířeny proti vytvoření „unipolárního“ světa.

Klíčová slova: Ukrajina, Ruská federace, Sovětský svaz, vojenská doktrína, zahraniční politika, národní bezpečnost.

³⁴ Рыжков, В., *Бои без правил, или новая доктрина Кремля* [online: <<http://echo.msk.ru/blog/rizhkov/1292700-echo/>>, cit. 2014-07-25].

ABSTRACT

**Military, Political and Ideological Doctrines of Modern Russia
and its Impact on the Global and Regional Security**

Ihor Melnychuk

The author investigates the role and place of the former Soviet Union in modern state documents of the Russian Federation and the main integration projects of the Russian Federation at the end of the century. In recent years, major policy documents – the military doctrine of the Russian Federation, the concept of national security and foreign policy of Russia significantly upgraded in accordance with the emergence of new threats and challenges. However, all these documents generally imbued with nostalgia for the status of a powerful state and directed against the formation of a “unipolar” world.

Key words: Ukraine, Russian Federation, Soviet Union, Military Doctrine, Foreign Policy, National Security.

Doc. Ihor Melnyčuk (melim@ukr.net) působí jako odborný asistent na katedře politologie a státní správy na Černovické národní univerzitě Jurije Fed'kovyče. K jeho odborným zájmům patří zejména nejnovější politické dějiny Ukrajiny a východní Evropy.